

I. MAAILMAMAJANDUS

2001. aastal jätkus maailmamajanduse kasvu aeglustumine. Esialgse hinnangu kohaselt kasvavad arenenud riikide kogutoodang ca 1,2% – seega ligikaudu kolm korda aeglasemalt kui 2000. aastal (3,9%). 2002. aastaks prognoositakse majanduse järkjärgulist elavnemist, kuid kasv võib endiselt jääda tagasihoidlikuks (1,2%; vt tabel 1.1).

Tabel 1.1. Sisemajanduse koguprodukti reaalkasvu ja tarbijahinnaindeksi muudu prognoosid

	Reaalne SKP (%)				THI (%)			
	2001		2002		2001		2002	
	RVF ¹	Muud analüütikud ²	RVF	Muud analüütikud	RVF	Muud analüütikud	RVF	Muud analüütikud
Arenenud riigid	1,2	1,2	1,2	1,4	2,3	1,2	1,2	1,4
Ameerika Ühendriigid	1,1	1,2	1,4	2,1	2,8	2,8	1,4	1,4
Jaapan	-0,4	-0,5	-1,0	-1,1	-0,7	-0,7	-1,1	1,1
Europiirkond	1,5	1,4	1,2	1,2	2,7	2,6	1,6	1,8
Arenevad riigid	4,0	2,2	4,3	3,0	5,7	6,7	6,2	7,6
Ladina-Ameerika	0,7	0,5	1,1	0,3	6,4	5,5	6,8	13,3
Aasia arenevad riigid	6,7	3,8	5,8	5,0	2,6	2,0	2,9	1,5
Euroopa Liidu kandidaadid	3,1	2,3	3,0	3,0	9,6	-	7,0	-

¹ Rahvusvahelise Valuutafondi (RVF) prognooside aluseks on *World Economic Outlook*, märts 2002

² Muude analüütikute hinnangu aluseks on Consensus Forecast, Lehman Brothersi ja JP Morgani andmed

2001. a alguses arvati, et tänu suhteliselt vähestele kaubandussidemetele ei mõjuta Ameerika Ühendriikide majanduslangus märkimisväärselt Euroopa arenenud riike. Aasta jooksul toimunud areng kinnitas aga, et tihenenud finantssidemete tõttu sõltub eurotsooni ja eelkõige Saksamaa majandus Ühendriikidest nüüd oluliselt rohkem kui 1990. aastate alguses. Kiirema majanduskasvu saavutamist Euroopas takistab ka majanduse ning tööturu küllaltki suur jäikus.

Majanduskasvu aeglustumine 2001. aastal oli ulatuslikum kui oodati. Põhilistes majanduspiirkondades oli see ka sünkroonsem kui eelnenud majandustsüklite puhul. Arenenud tööstusriikidest oli nõrgimas seisus taas Jaapan. Lühiajalist langust ei õnnestunud vältida ka Ameerika Ühendriikides ja euroalal. Ettevõtete kasumi langus ja majanduskasvu ootuste alanemine peegeldus aktsiaturgudel jätkuva langustrendina. Majanduse nõrkusega kaasnes tööpuuduse suurenemine. Positiivseks teguriks oli globaalse inflatsioonitempo langus aasta lõpuks mitme aastakümne madalaimale tasemele. See oli peamiselt tingitud nafta odavnemisest.

Majanduse elavdamiseks rakendati paljudes riikides ekspansiivset raha- ja eelarvepoliitikat. Nende abinõudega õnnestus kasvu aeglustumist pidurdada ja aasta lõpul ilmnes mitmes riigis märke majanduse stabiliseerumisest, mis ühtlasi ennustasid elavnemisaasi saabumist 2002. a kevadel ning tööstustoodangu kasvu taastumist.

AMEERIKA ÜHENDRIIGID

2001. aastal oli Ühendriikide majanduse suurimaks proovikiviks tehnoloogiatsükli madalseisu ja 11. septembri terrorirünnaku mõju ületamine. Mitmed vastuolulised trendid muudavad USA

majanduse kasvutempo lähiajal ebakindlaks, kuid kiirema arenguga kaasneb eeldatavalt sünkroonne kasv ka Euroopa ja Aasia riikides.

USA majanduskasv aeglustus kogu aasta vältel ning SKP suurenes vaid 1,2% (2000. aastal 4,1%). Põhjuseks olid varasemate perioodide üleinvesteeringud ning kuhjunud laovarude realiseerimine. Aasta teisel poolel, just pärast seda, kui ilmnisid langusperioodi lõpu tunnused, toimus terrorirünnak Maailmakaubanduskeskusele jt objektidele. See halvas omakorda tarbijate kindlustunde ning põhjustas languse aktsiaturul. Vaatamata kasvu aeglustumisele, jäi eratarbimine siiski majanduskasvu toetavaks teguriks. Sellele aitasid kaasa intresside kiire langus, mis ergutas püsikaupade tarbimist ja elamuturgu, maksude vähendamine ning inflatsioonitempo alanemine aasta teisel poolel.

Föderaalreserv ja valitsus reageerisid majanduskasvu aeglustumisele ekspansiivse majanduspoliitika kaga. Keskpank alustas baasintressi alandamist jaanuaris, aasta lõpuks oli intressitase langenud aasta alguse 6,5%lt 1,75%le. Valitsus omalt poolt alandas makse ja suurendas riiklikke kulutusi, mistõttu riigieelarve ülejääk vähenes aastaga 2,2%lt 0,7%ni SKP suhtes. 2002. aastal baasintressi edasist alandamist ei oodata, eelarveraha aga kasutatakse majanduse toetamiseks. Seetõttu on 2002. aastaks plaanitud ca 0,2%line eelarve puudujääk.

Välis- ja sisenõudluse nõrgenemise tõttu vähenes nii ekspordi kui ka impordi maht ning jooksevkonto puudujääk alanes 4,1%ni SKP suhtes. Aasta lõpus sisenõudlus suurenes, kuid sellele ei järgnenud veel ettevõtete tootmismahu korrektsiooni. Langusfaasi peatsele lõppemisele viitavad ärikliima indikaatorid, kuna paljudes firmades kasvab tellimuste maht. Kui need suundumused osutuvad püsivaks, võib edaspidi oodata majanduskasvu järkjärgulist lähenemist tavapärasele trendile.

Inflatsioonitempo jäi energiahindade alanemise ja nõudluse nõrkuse tõttu madalamaks kui 2000. aastal – keskmiselt 2,8% tasemele. Selline tendents võib veel mõnda aega jätkuda (vt tabel 1.2). Tootmise langus põhjustas paljudes ettevõtetes koondamiste laine ja töötuse kiire kasvu – aastaga suurenes tööpuudus 4%lt 4,8%le.

Tabel 1.2. *Arenenud riikide majandusnäitajaid¹*

	SKP (%)		THI (%)		Töötus (%)		Riigieelarve ülejääk või puudujääk (% SKP suhtes)		Jooksevkonto saldo (% SKP suhtes)	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Maailm	4,7	2,5								
Ameerika Ühendriigid	4,1	1,2	3,4	2,8	4,0	4,8	2,2	0,7	-4,5	-4,1
Jaapan	2,2	-0,4	-0,8	-0,7	4,7	5,1	-7,6	6,3	2,5	2,1
Europiirkond	3,4	1,5	2,4	2,7	9,0	8,4	0,5	-0,9	-0,2	-0,7
sh Saksamaa	3,0	0,6	2,1	2,4	7,5	7,4	1,2	-2,6	-1,0	0,5
Prantsusmaa	3,6	2,0	1,8	1,8	9,5	9,0	-1,4	-1,0	1,8	2,5
Soome	5,7	0,6	3,0	2,6	9,8	9,2	6,9	4,0	7,4	7,0
Euroopa Liit	3,4	1,7	2,3	2,6	8,1	7,6	1,0	-0,7	-0,4	-0,2
sh Suurbritannia	3,0	2,4	2,1	2,1	5,6	5,1	4,3	4,6	-1,9	-1,3
Rootsi	3,6	1,3	1,0	2,6	4,7	4,0	4,3	4,6	2,9	2,8

¹ 2001 aasta andmed on esialgsed

Allikas: Rahvusvahelise Valuutafondi *World Economic Outlook*, märts 2002

JAAPAN

2001. aastal süvenesid Jaapani majanduses möödunud kümnendi jooksul juurdunud probleemid. Kasvu taastumine sõltub suuresti sellest, kuidas kulgevad finantssektori korrastamisele suunatud reformid.

SKP kasv aeglustus 2000. aasta 2,2%lt 2001. aastal -0,4%le. Säästmiskalduvus püsis jätkuvalt kõrge, aga suur osa kapitalist paigutati välisriikide aktsiaturgudele. Juba teist aastat kestva deflatsiooni tingimustes kasvas konkurents ning ettevõtted loobusid täiendavatest investeeringutest. Reaalsektori majandusraskused võimendusid panganduses, mida koormavad halvad laenud. Eeldused klassikalise deflatsiooni-võlakriisist väljumiseks seisnevad tehnoloogiasektori tugevnemises ekspordimahu taastumise kaudu ning valitsuse jõulistes reformides finantssektori korrastamisel. Kuna struktuursete muutuste elluviimine ning tehnoloogiasektori taastumine on pikaajalised protsessid, siis prognooside kohaselt 2002. a lõpuks majanduskasvuni veel ei jõuta.

Kogutoodangu vähenemine algas II kvartalis ja kestis aasta lõpuni. Tööstustoodang vähenes võrreldes 2000. aastaga 7,8% ja ka eratarbimise kasv pidurdus. Deflatsioon väljendus nii firmade kui ka kodumajapidamiste väheses tarbimises. Teravad probleemid Jaapani majanduses ja finantssektoris tõid aasta lõpus kaasa jeeni kiire nõrgenemise.

2001. a alguses langetas Jaapani keskpank baasintressi taas nullini, kuid üldiselt on riigil vähe rahapoliitilisi vahendeid majanduse toetamiseks: eelarvepoliitika lõdvendamist raskendab arenenud maa-de seas suurim riigivõlg (ligikaudu 140% SKP suhtes) ja pangandust rõhub halbade laenude koorem.

Kui varasemal aastail toetas majandust ekspordinõudlus, siis 2001. aastal vähenes eksport 4,9%, mis oli üks majanduskriisi süvendavaid tegureid. Seoses väljaveo mahu vähenemisega olid investeeringutulud esmakordselt kaubandusbilansi saldost suuremad.

EUROOPA

Majanduskasvu pidurdumine USAs on avaldanud Euroopa riikide arengule prognoositust suuremat mõju. Euroopa Liidus jätkus 2001. aastal integreerumine, mille käigus tehti ettevalmistusi euro kasutuselevõtuks ning laienemiseks.

Euroopa Liidu (EL) ja europiirkonna majanduskasv aeglustus 2001. aastal – pärast viimase kümnenendi edukaimat aastat – enam kui kaks korda (ELis 1,7%ni ja europiirkonnas 1,5%ni). Kui aasta alguses loodeti, et Ameerika Ühendriikide majanduskasvu aeglustumine mõjutab euroala majandust vähe, siis tegelikkus seda ei kinnitanud. Alates II kvartalist tootmise kasv praktiliselt seiskus ja viimases kvartalis tootmine kahanes. Nagu Ühendriikideski, nii olid ka euroalal majanduskasvu aeglustumise põhiteguriks investeeringute ja laovarude vähenemine, samuti eratarbimise kasvu aeglustumine.

Ka euroalal võis aasta lõpus täheldada ärikliima paranemise märke. See näitab, et majanduslanguse põhi oli ilmselt käes ning 2002. a alguses on võimalik elavnemine. 2002. aastal oodatakse majandusaktiivsuse järkjärgulist tõusu, potentsiaalse kasvutasemeni jõutakse eeldatavasti 2003. aastal.

Euroala riigid reageerisid majanduskasvu aeglustumisele ekspansiivse raha- ja eelarvepoliitikaga. Euroopa Keskpank alustas baasintresside alandamist mais ja langetas nende taset aasta jooksul 1,5 protsendipunkti võrra. Fiskaalabinõude tulemusel suurenes eelarve puudujääk 0,7%ni SKP suhtes ja 2002. aastal kasvab see eelduste kohaselt 1,8%ni.

Keskmine inflatsioonitempo tõusis 2001. aastal 2,6%le, kuid nafta hinna languse ja võrdlusbaasi efekti tõttu langes see detsembriks 2,1%le. Seevastu alusinflatsioon, mille arvutamisel ei arvestata energia ja toiduainete hindu, kasvas kogu aasta jooksul ja jõudis detsembriks 2,3%ni. 2002. aastal üldise inflatsioonitaseme langus esialgu jätkub.

Vaatamata välisnõudluse nõrgenemisele jäi netoeksport endiselt majanduskasvu toetavaks teguriks. Väliskaubandusbilansi ülejääk suurenes (osaliselt tänu euro nõrgenemisele) ja jooksevkonto puudujääk vähenes ca 0,7%ni SKP suhtes. Euroala riikidest oli kasv väikseim Saksamaal, kus SKP vähenes alates II kvartalist ja aastakasv ulatus vaid 0,6%ni.

Majanduskasvu aeglustumise tõttu katkes tööpuuduse kahanemistrend, kuid töötuse keskmine tase alanes sellele vaatamata 9,0%lt 8,4%le. Tööpuuduse kasvu pärssis euroala tööturu suhteline jäikus. Samas tõid majanduskasvu aeglustumine ja tööturu nõrgenemine kaasa tarbijate kindlustunde märgatava languse.

SOOME JA ROOTSI

Maailmamajanduse jähinemine kajastus **Rootsi** ekspordi mahu vähenemises küllalt teravalt juba 2001. a alguses. Ekspordi keskmisest suurem osakaal kogutoodangus alandas aga märkimisväärselt SKP kasvu, mis ulatus hinnanguliselt 1,3%ni, st oli kolm korda väiksem kui 2000. aastal. Koos eksporditulu vähenemisega pidurdus ka eratarbimise kasv – esimese kolme kvartaliga olid tarbimiskulutused koguni 0,2% väiksemad kui 2000. a samal ajal. Vähenenud lõpptarbimine koos tööstussektori kahaneva nõudlusega vahetarbekaupade järele kajastus väiksemas impordinõudluses. Esmakordselt üle kuue aasta vähenes kaubaimport (2,4%).

Ekspansiooniline eelarve- ja rahapoliitika koos valuuta nominaalkursi nõrgenemisega suutsid märkimisväärselt kompenseerida nõrgenevat nõudlust. Kuna mitmel varasemal aastal kasvas Rootsi majandus ELi keskmisest kiiremini, siis on senine konservatiivne eelarvepoliitika teinud selle tsüklilise lõdvendamise kergemaks. Sisemaise nõudluse kasvu soodustati maksude alandamise ning eelarveliste kulutuste struktuurse muutmise kaudu. Jõulise fiskaalpoliitilise sekkumise eesmärk on siluda majanduse tsüklilist arengut. Selle raames on keskpikal perioodil eesmärgiks säilitada riigieelarve keskmiselt 2%line ülejääk SKP suhtes. Majanduslanguse korral suunatakse varasemal perioodidel kuhjunud reservid tööjõuturule, kus ühe protsendipunkti suurust tööpuuduse kasvu kavatakse tasakaalustada täiendavate ülekannetega 6–7 mld krooni väärtuses.

Vaatamata välis- ja sisenõudluse kahanemisele, oli Rootsi tööpuuduse tase endiselt üks madalaimaid Euroopas. Aasta keskmine töötuse määr püsis hinnanguliselt 4% lähedal, mis on ligikaudu kaks korda väiksem euroala vastavast näitajast. Samas avaldasid kohalike traditsiooniliste tööstusharude ettevõtete juhid korduvalt rahulolematust tööjõu kõrge maksukoormuse suhtes. Tekkinud müügiaraskuste ning tööjõukulude jäikuse tõttu langes ettevõtete kasumimarginaal 2001. aastal eeldatavalt kümne aasta madalaimale tasemele.

2001. a kolme kvartali jooksul kasvas **Soome** SKP 0,6%, tuginedes soodsale laenuvõtmisele põhinevale tugevale eratarbimisele. Kohalik töötlev tööstus, mis on oma osakaalult SKP suhtes (26%) Euroopas teisel kohal, sattus raskustesse juba aasta alguses, nagu enamikus avatud majandusega riikides. Telekommunikatsiooni ja puidutööstuse keskmisest suurema osakaalu tõttu kujunes Soome majanduse korrigeerimine üheks suurimaks euroalal. Lisaks nõrgale välismaisele nõudlusele mõjutas tööstus- ja ekspordisektorit negatiivselt ka Nokia otsus viia riigist välja üks keskseid tootmisliine. Nokia ja tema allhankijate käitumise mõju Soome majandusele pole võimalik alahinnata, kuna firma genereeris 2000. aastal kolmandiku Soome SKP kasvust ning tegi 43–47% erasektori investeeringutest uurimis- ja arendustegevusse.

Soome hinnakasv järgis 2001. aastal peaaegu täpselt euroala hindade arengut. Mais saavutas 12 kuu THI kasv oma kõrgtaseme (3,4%), alates aasta teisest poolest aga alandas kütuse ja toiduainete hinna langus ka inflatsioonitempot. Aasta kokkuvõttes tõusid tarbijahinnad Soomes euroalaga samas tempos – 2,6%.

KESK- JA IDA-EUROOPA RIIGID

2001. aastal toimusid Kesk- ja Ida-Euroopa riikide (KIE) jaoks mitmed olulised poliitilised sündmused. Lähimurre saavutati NATO idasuunalise laiendamise osas ning liitumisläbirääkimistel ELiga jõudis osa kandidaatriike majanduslike võtmeküsimusteni.

Struktuursete reformide abil on KIE riigid suutnud arengu stabiliseerida. Ostuvõime pariteedi järgi moodustas SKP elaniku kohta 13 kandidaatriigis 2001. aastal 38,2% ELi keskmisest. Kiire hinnaühildumisega on ootuspäraselt kaasnenud mõningane inflatsioonitempo tõus. Oluliseks probleemiks on kandidaatriikide kõrge tööpuuduse tase.

2004. aastaks ELi pürgivate kandidaatriikide läbirääkimised *acquis communautaire*'i 31 peatüki osas peaksid jõudma lõpule 2002. aastal. Enim – 26 peatükki – on suletud Sloveenia, Eesti, Läti ja Leedu on pingerea esimeses pooles.

Maailmamajanduse negatiivsed arengutendentsid jätsid 2001. aastal oma jälje ka KIE riikide arengule, kuigi neid mõjutas USA ja Euroopa muude maade majanduslangus suhteliselt vähem kui teisi arenevaid riike (vt tabel 1.3). Neljandas kvartalis avaldus aga vähenenud ekspordinõudluse mõju. Rahapoliitikat mõjutas enim inflatsioonitempo aeglustumine, mille oli kaasa toonud majandusaktiivsus ning kütuse hinna langus. See lõi soodsad tingimused rahapoliitiliste intresside langetamiseks. 2002. a teisel poolel on oodata majanduskasvu taastumist, kuid see sõltub olulisel määral Euroopa tööstusriikide majanduse arengust.

Tabel 1.3. Kesk- ja Ida-Euroopa riikide ning Venemaa majandusnäitajaid¹

	SKP (%)		THI (%)		Jooksevkonto saldo (% SKP suhtes)		Töötus (%)		Riigieelarve ülevõi puudujääk (% SKP suhtes)	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
KIE riigid										
Eesti	6,9	5,4	4,0	5,8	-6,4	-6,5	13,7	12,6	-0,7	0,4
Läti	6,6	7,6	2,6	2,5	-6,9	-10,1	8,4	7,8	-2,8	-1,8
Leedu	3,9	5,9	1,0	1,3	-6,0	-4,8	11,5	12,9	-2,8	-1,7
Ungari	5,2	3,8	9,8	9,1	-3,3	-2,2	6,4	5,6	-2,9	-3,0
Poola	4,1	1,1	10,1	5,4	-6,3	-4,0	14,0	17,4	-2,2	-4,5
Tšehhima	2,9	3,6	4,0	4,7	-4,8	-4,8	9,0	8,9	-2,4	-3,2
Sloveenia	4,6	3,0	8,5	8,4	-3,2	-1,1	12,1	11,5	-1,4	-1,2
Slovakkia	2,2	3,0	12,0	7,3	-3,7	-9,2	18,2	18,6	-3,1	-2,9
Bulgaaria	5,8	4,5	10,4	7,5	-5,8	-6,4	18,1	17,5	-2,6	1,0
Rumeenia	1,6	4,8	45,7	34,5	-3,7	-6,0	11,7	8,9	-3,6	-4,0
SRÜ riigid										
Venemaa	8,3	5,0	20,8	20,7	18,0	11,2	10,5	8,9	4,7	4,3

¹ 2001. a näitajad on esialgsed

Allikad: Rahvusvahelise Valuutafondi *World Economic Outlook*, aprill 2002; Ecofin; BMI; Statistikaamet; Rahandusministeerium; Eesti Pank

Suurematest Kesk- ja Ida Euroopa majandustest iseloomustas **Ungari** majandust aasta lõpupoolel kasvukiiruse langus väliskeskkonna mõjul. Kui esimese kolme kvartaliga suurenes SKP 4%, siis IV kvartalis jäi kasv Euroopa majanduskliima halvenemise tõttu väiksemaks ning ulatus aastakokkuvõttes 3,8%ni. Tööstussektoris lükkub taastumine 2002. a teise poole. Jooksevkonto puudujääk vähenes 2001. aastal seevastu märgatavalt, olles 2,2% SKP suhtes (2000. aastal 3,3%). Tarbijahinnaindeks alanes 2001. aastal 10,1%lt 5,4%ni ning aasta teisel poolel langetas keskpang intressimäär 1,5 protsendipunkti võrra. Intresside alandamine jätkus ka 2002. a alguses. Oluliste rahapoliitiliste sammudena liberaliseeriti 2001. aastal kapitali liikumine ning loobuti libisevast vahetuskursist. 2002. a teisel poolel majanduskasv prognoosi järgi kiireneb ning saavutab kokkuvõttes 2001. aastaga sarnase taseme.

Tšehhima SKP kasv oli 2001. aastal suhteliselt kiire – aasta kokkuvõttes 3,6%. Tähelepanuväärne oli see, et IV kvartalis tööstustoodangu kasv, vastupidiselt üldisele trendile, hoopis kiirenes. Ekspordi kasv püsis 2001. a viimastel kuudel ning 2002. a alguses tugev. Jooksevkonto puudujääk oli sama suur kui 2000. aastal – 4,8% SKP suhtes. 2002. aastal oodatakse suuri välisinvesteeringuid erastami-

sest ning ka kapitalipaigutusi autotööstusse. Oodatav kapitali sissevool on tugevdanud rahvusvaluutat. SKP kasv võib tänu investeringutele tulla isegi veidi suurem kui 2001. aastal.

Poolas süvenes pärast rahapoliitika karmistamist 2000. aastal alguse saanud sisenõudluse kahenemine. Koos ekspordivõimaluste halvenemisega pidurdas see oluliselt majanduse arengut: 2001. aastal suurenes SKP 1,1%. Jooksevkonto puudujääk alanes 4%ni SKP suhtes (2000. aastal 6,3%), sest majandussurvis kahandas nõudlust importkaupade järele. Aina suuremaks probleemiks muutus kasvav tööpuudus. Detsembris ulatus töötus juba 17,4%ni ning kasv jätkus ka 2002. a alguses. Tööturu probleemiks on vähene mobiilsus ning kõrge miinimumpalk. Kooskõlas majandusaktiivsuse langusega aeglustus ka hinnatõus, kuid eelarvepoliitika nõrkusele viidates hoidus keskpank hoolimata alanevast inflatsioonisurvest pikka aega intresse alandamast. 2002. a eelarve puudujäägiks on kavandatud isegi 6% SKP suhtes, mis sunnib fiskaalpoliitika nõrkust ka edaspidi kompenseerima rahapoliitiliste meetmetega. Majanduskasvu kiiret taastumist ei ole 2002. aastal oodata.

LÄTI JA LEEDU

Lätis ja Leedus ületas majanduskasv 2001. aastal tunduvalt Kesk-Euroopa riikide oma. See viitab teostatud reformide edukusele ning konvergenksi kiirenemisele. Väliskeskkonna halvenemise mõjusid kompenseeris poliitiliste ja majandussuhete paranemine Ida-Euroopa riikidega.

Lätis ulatus SKP kasv 7,6%ni ning oli ELi kandidaatriikide seas kiireim, hoolimata sellest, et tempo aasta teisel poolel aeglustus. Majanduskasv toetus enamjaolt tugevale sisenõudlusele ning teenuste ekspordile. Kuid halveneva väliskeskkonna ning kasvava kodumaise nõudluse tõttu suurenes majanduse sisemine tasakaalustamatus. Impordi kasvutempo ületas aasta kokkuvõttes ekspordi oma (vastavalt 13,8 ja 11,1%) ning suurendas kaubanduspuudujääki. Väliskaubandusbilansi saldo kiire halvenemine aasta lõpul põhjustas jooksevkonto puudujäägi suurenemise 10,1%ni. Majandusaktiivsuse kasv tõi kaasa ka inflatsiooni kiirenemise, kuid aasta keskmine THI kasv oli siiski küllalt mõõdukas – 2,5%. Lisaks kütuse hinna langusele aitas hinnatõusu ohjeldada lati seotus SDRiga.

Leedu majandus toibus lõpuks Vene kriisi järelmõjudest ning aasta kokkuvõttes suurenes SKP 5,9%. Majanduskasv toetus peamiselt välisõudlusele, kuid ka sisenõudlus on alates 2000. a lõpust tugevenenud. Jooksevkonto puudujääk kahanes tänu aasta vältel püsinud suurele ekspordi kasvule 4,8%ni. Aasta kokkuvõttes ületas ekspordi kasvutempo (20,3%) tunduvalt impordi oma (15,1%). Seejuures suurenes märkimisväärselt väljavedu Venemaale. Kodumaise nõudluse tugevnemisele viitab muuhulgas ka erasektori laenukasv 2001. aastal. Liti seotus dollariga aitas impordihindade kaudu hoida madalat inflatsioonitempot – 2001. a keskmine THI kasv oli kõigest 1,3%.

Oluliseks rahapoliitilise sündmuseks oli see, et Leedu keskpank kehtestas 2. veebruaril 2002 liti uueks ankurvaluutaks euro, kursiga 3,4528 LTL/EUR. Ankurvaluuta muutmise ajendiks olid suurenev kaubavahetus ELi riikidega ning eelseisev liitumine Euroopa Liiduga. Euro võimaliku tugevnemise negatiivset mõju Leedu konkurentsivõimele piiravad tootlikkuse kiirem kasv võrreldes kaubanduspartneritega ning ELi järjest suurenev osakaal kaubanduses.

2001. a eelarvepoliitikat iseloomustas nii Lätis kui ka Leedus ekspansiivsus, mis jätkub ka 2002. aastal, toetades omalt poolt majanduskasvu. Lätis on eelarve puudujäägiks kavandatud 2,5% SKP suhtes, Leedus 1,5%. Rahvusvaheline Valuutafond (RVF) on Läti eelarvekava suhtes olnud küllaltki kriitiline, pidades plaanitud defitsiiti liiga suureks. Liitumisläbirääkimistel ELiga on Läti ja Leedu olnud edukad.

VENEMAA

2001. aasta oli Venemaa arengule soodus: tänu saavutatud stabiilsusele jäi riik maailmamajanduse languse suhtes suhteliselt immuunseks.

Venemaa SKP kasvas Statistikakomitee esialgseil andmeil 5,0%. Eelkõige ergutas arengut siseturule suunatud tootmine, mille kasv ületas tööstuse kogutoodangu (4,9%) oma. Sisetarbimist (jaekaubanduse käive suurenes aastaga 10,8%, kusjuures aasta sees kiirenevalt) hoogustas elanike reaaltulude ennakasv, mis aastaarvestuses ulatus 5,9%ni.

Häid tulemusi andis eelarvereform. Astmeline tulumaksusüsteem asendati ühtlase 13%lise tulumaksuga eraisikutele ja 35%lise (alates 1. jaanuarist 2002 25%lise) tulumaksuga ettevõtetele. Kõik sotsiaalsuunitlusega maksud koondati ühtseks regressseeruvaks sotsiaalmaksuks. Selle tulemusel laekus maksutulud kolmandiku võrra rohkem, kui eelarve koostamise ajal prognoositi. Maksukorralduse lihtsustamise kõrval on selles oma osa ka finantsdistsipliini pideval karmistamisel. Samas olid ka eelarvekulud planeeritust 15,3% suuremad. Vaatamata riigi rahanduse heale seisule, ei edenenud märkimisväärselt struktuurireformid, eriti panganduse, veonduse ja energeetika valdkonnas.

Välisnõudluse nõrgenemise tõttu ilmnes 2001. a lõpus siiski mitmeid märke majanduse jahtumisest. Alates septembrist oli Venemaa ekspordi aastakasv negatiivne ning detsembris koguni 20,2% väiksem kui 2000. a lõpus. Ekspordivõimet pärssisid peamiste eksporditüüpide – kütuste (eelkõige toornafta) ning metallurgiatoodangu (teras ja alumiinium) – hinna langus maailmas ning välisnõudluse kahanemine. 2002. a jaanuaris vähenes märgatavalt ka tööstustoodangu aastakasv – 2,2%ni. Tänu suurele sisenõudlusele säilis aga impordi enam kui 10%line kasv aasta lõpuni, kahandades netoeksporti ülejääki. Detsembrikuu väliskaubanduse saldo – 2,55 mld USD – oli väiksem alates 1999. a juunist ning IV kvartali saldo – 9,27 mld USD – väiksem pärast 1999. a kolmandat kvartalit. Aasta kokkuvõttes vähenes netoeksporti osakaal 7,2 protsendipunkti võrra – 12,9%ni SKP suhtes.

ARENEVAD TURUD

Ladina-Ameerika riikidest halvenes majanduskeskkond 2001. aastal märgatavalt **Argentinas**. Süvenev langus jätkus juba neljandat aastat: SKP kahanes koguni 4,5% ja tööpuudus suurenes seetõttu ligi 20%ni. Samuti on Ameerika dollari tugevus ning Brasiilia ja riigi teiste kaubanduspartnerite valuutade nõrgenemine märkimisväärselt kahandanud Argentina konkurentsivõimet. Usalduse langust pangasüsteemi vastu peegeldab see, et 2001. aastal vähenesid hoiused ca 20–25%. President ja valitsus olid sunnitud tagasi astuma. Argentina peatas oma välisvõla teenindamise ning kehtestas piirangud kapitali liikumisele. 2002. a veebruaris lasti peeso kurss lõplikult vabaks. Täiendava finantsabi saamiseks peab valitsus rakendama Rahvusvahelise Valuutafondi nõuetele vastava majandusprogrammi. Majandusplaani nõrgimad lülid on liigne optimism eelarvetulude suhtes ning kapitali liikumisele seatud piirangud.

Tagantjärele võib öelda, et Argentinas 2001. aastal kulmineerunud kriis küpses terve viimase aastakümne vältel. Sellel oli põhiliselt kaks olulist põhjust – **lõdva eelarvepoliitika tõttu elati laenude toel pikka aega üle tegelike võimete ning majanduse konkurentsivõimet suurendavaid eba populaarseid struktuurseid reforme lükati aina edasi**. Argentina majandusraskuste õppetund seisneb selles, et **sõltumata valitud rahapoliitilisest süsteemist** (ka Argentina kasutas valuutakomiteed), **on majandust võimalik edukalt arendada üksnes koordineeritud ja pikaajalistele eesmärkidele suunatud poliitika abil** (eelarve-, raha- ja kaubanduspoliitika ning struktuursed reformid).

USA kahanenud impordinõudluse ning kapitalivoogude vähenemise tõttu aeglustus majanduskasv 2001. aastal ka teistes Ladina-Ameerika riikides. Erainstitutsioonide hinnangul suurenes regiooni SKP kõigest 0,7% (2000. aastal 4,1%). Kui Ameerika Ühendriikide majandus 2002. aastal tugevneb, siis taastub kasv piirkonna suuremates riikides suhteliselt kiiresti. **Brasiilia** on seni pääsenud Argentina

negatiivsest mõjust ning majanduskasvu väljavaade 2002. aastaks on positiivne. Regiooni kasvu-proгноosid jäävad ligikaudu 1% tasemele.

Majanduskasv aeglustus 2001. aastal ka **Aasia arenevates riikides**, kuid see ei olnud võrreldav 1998. aastaga. Kasvu pidurdumist tingis eelkõige nõudluse vähenemine kõrgtehnoloogiatoodete järele ning seetõttu järsult vähenenud ekspordi maht. Võrreldes arenenud riikidega, oli aastakasv siiski mõõdukas, ulatudes hinnanguliselt 3,5%ni. Teisel poolaastal võis mitmes riigis täheldada juba märke majanduse elavnemisest: eksport stabiliseerus, tööstustoodangu kasv taastus ja aktsiaturgudel toimus tõus. Esialgu põhines elavnemine peamiselt uute laovarude soetamisel, kuid globaalse majandusaktiivsuse tõus mõjub regioonile soodsalt.

Võrreldes enamiku muude Aasia riikidega, suutis **Hiina** 2001. aastal säilitada kiire majanduskasvu, mis ulatus 7,3%ni. Sisemaine tarbimine ja ekspordikasv oli jätkuvalt suur. Hiina ekspordi osakaal maailma koguekspordis suureneb pidevalt, samuti suunduvad Aasia regiooni tehtavad investeeringud üha enam Hiina majandusse.

ARENENUD RIIKIDE FINANTS- JA TOORMETURUD

Majanduskasvu aeglustumine "suure kolmiku" riikides ei muutnud oluliselt **valuutaturgudel** juba 2000. aastal valitsenud trende. Jätkus Ameerika dollari tugevnemine, mis oli kõige märgatavam (ca 15%) Jaapani jeeni suhtes. Majanduskriisi süvenemise tõttu Jaapanis nõrgenes jeen eriti kiiresti aasta lõpus – samal ajal, kui USA majandusandmed viitasid üha enam elavnemisfaasi peatsese algusele. Vähem nõrgenesid dollari suhtes euro ja Inglise nael (vt tabel 1.4), kusjuures teisel poolaastal need valuutad isegi mõnevõrra tugevnesid.

Tabel 1.4. Põhivaluutade kursimuutused

	29.12.00	31.12.01	Muut (%)
JPY/USD	114,41	131,66	15,1
USD/EUR	0,9427	0,8895	-5,6
USD/GBP	1,4930	1,4546	-2,6

Aktsiaturgude nõrgenemine 2001. aastal jätkus, kuna majanduskasvu oodatud aeglustumise asemel toimus arenenud riikides otsene langus. Septembris toimunud terrorirünnak USA-le tõi täiendavalt kaasa paljude aktsiaindeksite järsu languse kogu maailmas (vt tabel 1.5). Järgnevate kuude jooksul šokist küll toibuti, kuid majanduse nõrkuse tõttu jäid turud aasta lõpus ettevaatlikuks, oodates igas riigis andmeid majanduse elavnemisest ja ettevõtete kasumiväljavaadete paranemisest.

Tabel 1.5. Suuremate aktsiaturgude indeksid

	29.12.00	31.12.01	Muut (%)
Ameerika Ühendriigid (SP 500)	1 320,28	1 148,08	-13,0
Ameerika Ühendriigid (Nasdaq'i koondindeks)	2 470,52	1 950,40	-21,1
Jaapan (Nikkei 225)	13 785,69	10 542,62	-23,5
Europiirkond (Eurotop 300)	1 533,47	1 261,06	-17,8
Suurbritannia (FTSE 100)	6 222,50	5 217,40	-16,2

Võlakirjaturgudel muutus oluliselt lühiajaliste intresside tase. Majanduse elavdamiseks rakendasid keskpangad ekspansioonset rahapoliitikat. Kõige enam ja kiiremini alandas baasintressi USA Föderaal-

reserv. Euroopa Keskpank hakkas baasintressi alandama mais, Jaapanis pöörduti tagasi nullintressimäära juurde. Pikaajaliste intresside langustrend Ühendriikides ja euroalal pöördus novembris. Muutuse põhjuseks olid majandusnäitajate paranemine ja rahapoliitika karmistumise ootused. Aasta summaarne muut jäi väikseks (vt tabel 1.6).

Tabel 1.6. Suuremate võlakirjaturgude intressid

	3 kuu intress			10 aasta intress		
	29.12.00	31.12.01	Muut (baaspunkti)	29.12.00	31.12.01	Muut (baaspunkti)
Ameerika Ühendriigid	5,90	1,73	-417	5,11	5,05	-6
Jaapan	0,42	0,01	-41	1,65	1,37	-28
Europa	4,70	3,38	-132	4,85	5,00	15

Toormeturgudel tõi 2001. aasta kaasa hindade languse. See oli tingitud maailmamajanduse kasvu aeglustumisest ja nõudluse vähenemisest tooraine järele. Toormehindu peegeldav CRB indeks langes 16,3% ja jõudis oktoobris taas viimaste aastakümnete madalaima taseme lähedale. Toornafta hind langes veelgi enam (26%) ning jäi aasta viimastel kuudel püsima vahemikku 18–20 USD barreli kohta. Peamiselt just sellega seotud energia hinna alanemise tõttu toimus arenenud riikides 2001. a teisel poolel inflatsioonitempo kiire langus.